९२

श्रुतकक्षः सुकक्षो वा आङ्गिरसः।इन्द्रः। गायत्री, १ अनुष्टुप्

पान्तमा वो अन्धस इन्द्रमभि प्र गायत।विश्वासाहं शतक्रतुं मंहिष्ठं चर्षणीनाम्॥ ८.०९२.०१

अन्धसः पान्तम्- रसानुभूतिकरम्। विश्वासाहम्- सर्वशत्र्वभिभावुकम्। शतक्रतुम्- अनन्तप्रज्ञम्। चर्षणीनाम्- प्रजानाम्। मंहिष्ठम्- अतिशयेन दातारम्। इन्द्रम्- ईशनाधिदैवतम्। वः- यूयम्। अभि प्र गायत- आभिमुख्येन प्रकर्षेण कीर्तयत ॥१॥

पुरुहूतं पुरुष्टुतं गाथान्यं सनश्रुतम्।इन्द्र इति ब्रवीतन॥ ८.०९२.०२

पुरुहूतम्- बहुभिः साहाय्यायाहूतम्। पुरुष्टुतम्- बहुभिः स्तुतम्। गाथान्यम्- गानयोग्यम्। सनश्रुतम्- सनातनश्रुतिगतम्। इन्द्रः। इति। ब्रवीतन- वदत ॥२॥

इन्द्र इन्नो महानां दाता वाजानां नृतुः।महाँ अभिज्ञ्वा यमत्॥ ८.०९२.०३

इन्द्रः। नः- अस्मभ्यम्। महानाम्- महताम्। दाता। वाजानाम्- सद्गतीनां दाता। नृतुः- नर्तकः। महान्- महात्मा। अभिज्ञु- अभिगतजानुकम्। आ यमत्- आयच्छतु ॥३॥

अपादु शिप्र्यन्धसः सुदक्षस्य प्रहोषिणः।इन्दोरिन्द्रो यवाशिरः॥ ८.०९२.०४

शिप्री- सुहनुयुक्तः। इन्द्रः। सुदक्षस्य- सुसमर्थस्य। प्रहोषिणः- जुह्वतः। यवाशिरः- हव्यमिश्रितम्। इन्दोः अन्धसः- रसम्। अपात्- अनुभवति ॥४॥

तम्वभि प्रार्चतेन्द्रं सोमस्य पीतये।तदिद्ध्यस्य वर्धनम्॥ ८.०९२.०५

सोमस्य पीतये- रसानुभूतये। तम्। अभि- आभिमुख्येन। प्र- प्रकर्षेण। अर्चत- पूजयत। तत्। हि- खलु। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। वर्धनम् ॥५॥

अस्य पीत्वा मदानां देवो देवस्यौजसा।विश्वाभि भुवना भुवत्॥ ८.०९२.०६

Dr. Rangaji

ओजसा- बलेन। देवः- द्योतनशीलः सन्। अस्य- एतस्य। देवस्य- सोमस्य। मदानाम्- हर्षकरान् रसान्। पीत्वा। विश्वा- सर्वाणि। भुवना- भुवनानि। अभि भुवत्- अभिभवति ॥६॥

त्यमु वः सत्रासाहं विश्वासु गीर्ष्वायतम्। आ च्यावयस्यूतये॥ ८.०९२.०७

त्यम्- तम्। सत्रासाहम्- बहुसहम्। वः- युष्माकम्। विश्वासु- सर्वेषु। गीर्षु- मन्त्रेषु। आयतम्- विस्तृतम्। ऊतये- रक्षायै। आ च्यावयसि- कम्पयसि ॥७॥

युध्मं सन्तमनर्वाणं सोमपामनपच्युतम्। नरमवार्यक्रतुम्॥ ८.०९२.०८

युध्मम्- योद्धारम्। सन्तम्- साधुम्। अनर्वाणम्- अनभिगतम्। सोमपाम्- रसानुभवकरम्। अनपच्युतम्- च्युतिरहितम्। नरम्- नेतारम्। अवार्यक्रतुम्- अनिवार्यप्रज्ञम् ॥८॥

शिक्षा ण इन्द्र राय आ पुरु विद्वाँ ऋचीषम। अवा नः पार्ये धने॥ ८.०९२.०९

ऋचीषम- मन्त्रसम। इन्द्र। नः- अस्मभ्यम्। पुरु- बह्वीः। आ- आभिमुख्येन। रायः- दानयोग्यसम्पदः। शिक्ष- यच्छ। विद्वान्- ज्ञानी सन्। नः- अस्मान्। पार्ये धने- उत्तमे धने निमित्ते सति। अव- तर्पय ॥९॥

अतश्चिदिन्द्र ण उपा याहि शतवाजया। इषा सहस्रवाजया॥ ८.०९२.१०

शतवाजया सहस्रवाजया- अनन्तगतियुक्तया। इषा- सदेषणया। इन्द्र। अतः- अस्मात्। नः- अस्मान्। उप आयाहि- आगच्छ ॥१०॥

अयाम धीवतो धियोऽर्वद्भिः शक्र गोदरे। जयेम पृत्सु वज्रिवः॥ ८.०९२.११

धीवतः- धीमतः। तव। धियः। अयाम- गच्छेम। गोदरे- चिद्रश्मिबन्धकविदारण। शक्र- शक्त। वज्रिवः- वज्रपाणे। अर्वद्भिः- प्राणाश्वैः। पृत्सु- आवरणैर्जनितेषु युद्धेषु। जयेम ॥११॥

वयमु त्वा शतक्रतो गावो न यवसेष्वा। उक्थेषु रणयामसि॥ ८.०९२.१२

Dr. Ranganji

गावः- धेनवः। यवसेषु- धान्येषु। न- इव। शतक्रतो- प्रभूतप्रज्ञ। वयम्। त्वा- त्वाम्। उक्थेषु- मन्त्रेषु। रणयामसि- रमयामः ॥१२॥

विश्वा हि मर्त्यत्वनानुकामा शतक्रतो। अगन्म वज्रिन्नाशसः॥ ८.०९२.१३

शतक्रतो- बहुप्रज्ञ। वज्रिन्- वज्रपाणे। विश्वा- सर्वाणि। मर्त्यत्वना- मर्त्यत्वानि। अनुकामा- कामानुगतानि। आशसः- आशंसनानि। अगन्म- अवगच्छाम ॥१३॥

त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्रन्कामकातयः। न त्वामिन्द्राति रिच्यते॥ ८.०९२.१४

शवसः पुत्र- शक्तिपुत्र। त्वे- त्वयि। कामकातयः- कामपूरणार्थं मन्त्रशब्दं कारयन्तः। कै शब्दे। अवृत्रन्- वर्तन्ते। वृतु वर्तने। इन्द्र। त्वाम्। न कोपि। अति रिच्यते ॥१४॥

स नो वृषन्सनिष्ठया सं घोरया द्रवित्न्वा। धियाविड्ढि पुरंध्या॥ ८.०९२.१५

सः- असौ त्वम्। नः- अस्मान्। वृषन्- वर्षक। सनिष्ठया- दातृतमया। घोरया- भयङ्कर्या। द्रवित्न्वा- द्रवणशीलया। पुरन्ध्या- बहुधारणसमर्थया। धिया- मेधया। अविड्ढि- रक्ष ॥१५॥

यस्ते नूनं शतक्रतविन्द्र द्युम्नितमो मदः। तेन नूनं मदे मदेः॥ ८.०९२.१६

यः। ते- तव। नूनम्- अवश्यम्। शतक्रतो- प्रभूतप्रज्ञ। इन्द्र। द्युमिन्तमः- अतिशयेन दीप्तः। मदः- हर्षः। तेन। मदे- रसे। मदेः- तृप्तो भव ॥१६॥

यस्ते चित्रश्रवस्तमो य इन्द्र वृत्रहन्तमः। य ओजोदातमो मदः॥ ८.०९२.१७

इन्द्र। यः। ते- तव। चित्रश्रवस्तमः- अतिशयेनासाधारणातीन्द्रियश्रुतिमान्। वृत्रहन्तमः- अतिशयेनावरणबाधकः। ओजोदातमः- अतिशयेन बलदायकः। मदः- हर्षः ॥१७॥

विद्मा हि यस्ते अद्रिवस्त्वादत्तः सत्य सोमपाः। विश्वासु दस्म कृष्टिषु॥ ८.०९२.१८

सत्य। सोमपाः- रसानुभवकर। अद्रिवः- वज्रिन्। दस्म- दर्शनीय। विश्वासु- सर्वासु। कृष्टिषु- प्रजासु। यः। ते- त्वदीयः। त्वादत्तः- त्वद्दत्तोऽनुग्रहः। तम्। विद्म- जानीमः ॥१८॥

Dr. Ranganji

इन्द्रा॑य॒ मद्व॑ने सु॒तं परि॑ ष्टोभन्तु नो॒ गिरः॑। अ॒र्कम॑र्चन्तु का॒रवः॑॥ ८.०९२.१९

मद्वने- हर्षयुक्ताय। इन्द्राय। सुतम्- निष्पन्नं रसम्। नः- अस्माकम्। गिरः- वाचः। परि स्तोभन्तु- स्तुवन्तु। अर्कं- पूज्यम्। कारवः- कर्मशीलाः। अर्चन्तु- पूजयन्तु ॥१९॥

यस्मि॒न्विश्वा॒ अधि॒ श्रियो॒ रण॑न्ति स॒प्त सं॒सदः॑। इन्द्रं॑ सु॒ते ह॑वामहे॥ ८.०९२.२०

सप्त संसदः- सप्त लोकाः। यस्मिन्। विश्वाः- सर्वाः। श्रियः। रणन्ति- रमन्ते। तमिन्द्रम्। सुते- रसे निष्पन्ने। हवामहे- आह्वयामः ॥२०॥

त्रिक॑द्रुकेषु॒ चेत॑नं दे॒वासो॑ य॒ज्ञम॑त्नत। तमिद्व॑र्धन्तु नो॒ गिरः॑॥ ८.०९२.२१

त्रिकद्रुकेषु- त्रिषु स्थानेषु। चेतनम्- प्रचेतसम्। यज्ञम्। देवाः। अतत्नत- विस्तृतवन्तः। तम्। इत्- एव। नः- अस्माकम्। गिरः- वाचः। वर्धन्तु- वर्धयन्तु ॥२१॥

आ त्वा॑ विश॒न्त्विन्द॑वः समु॒द्रमि॑व॒ सिन्ध॑वः। न त्वामि॒न्द्राति॑ रिच्यते॥ ८.०९२.२२

इन्दवः- क्लेदनशीला रसाः। त्वा- त्वाम्। सिन्धवः- नद्यः। समुद्रम्- अर्णवम्। इव। आ विशन्तु- प्रविशन्तु। इन्द्र। त्वाम्। न कश्चिदपि। अति रिच्यते ॥२२॥

वि॒व्यक्थ॑ महि॒ना वृ॑षन्भ॒क्षं सोम॑स्य जागृवे। य इ॑न्द्र ज॒ठरे॑षु ते॥ ८.०९२.२३

वृषन्- वर्षक। जागृवे- जागरणशील। इन्द्र। ते- तव। जठरेषु- हृदयेषु। सीदन् वनस्य जठरे पुनानः, भीमस्य वृष्णो जठरादभिश्वसो दिवे दिवे सहुरिः स्तन्नबाधित इत्यादिषु मन्त्रेषु जठरशब्दस्य मध्यभाग इति लक्षणया सारः स्वरूपं हृदयमिति वार्थः। हूयमानः- अस्माभिराहूतः। योस्ति तम्। सोमस्य भक्षम्- रसम्। महिना- माहात्म्येन। विव्यक्थ- व्याप्नोषि ॥२३॥

अरं॑ त इन्द्र कु॒क्षये॒ सोमो॑ भवतु वृत्रहन्। अरं॒ धाम॑भ्य॒ इन्द॑वः॥ ८.०९२.२४

इन्द्र। ते- तव। कुक्षये। वृत्रहन्- आवरणबाधक। सोमः- रसः। अरम्- अलम्। भवतु- अस्तु। इन्दवः- रसाः। धामभ्यः- तव स्थानेभ्यः। अरम्- अलं भवन्तु ॥२४॥

Dr. Rangaji

अरमश्वाय गायति श्रुतकक्षो अरं गवे। अरमिन्द्रस्य धाम्ने॥ ८.०९२.२५

श्रुतकक्षः- श्रुतविद्यावर्गः। अश्वाय- तुरगाय प्राणाय। गवे- धेनवे चिद्रश्मये। अरम्- अलम्। गायति। इन्द्रस्य। धाम्ने- स्थानाय। अरं गायति ॥२५॥

अरं हि ष्म सुतेषु णः सोमेष्विन्द्र भूषसि। अरं ते शक्र दावने॥ ८.०९२.२६

सोमेषु- रसेषु। सुतेषु- निष्पन्नेषु। इन्द्र। नः- अस्मान्। अरम्- अलम्। भूषसि- प्रापय। शक्र- शक्तिमन्। ते- तव। दावने- दात्रे। अरम्- रसाः पर्याप्ता भवन्तु ॥२६॥

पराकात्ताच्चिदद्रिवस्त्वां नक्षन्त नो गिरः। अरं गमाम ते वयम्॥ ८.०९२.२७

पराकात्तात्- दूरात्। नः- अस्माकम्। गिरः- वाचः। अद्रिवः- वज्रिन्। नक्षन्त- व्याप्नुवन्तु। वयम्। ते- तव सम्पदम्। अरम्- अलम्। गमाम- गच्छाम ॥२७॥

एवा ह्यसि वीरयुरेवा शूर उत स्थिरः। एवा ते राध्यं मनः॥ ८.०९२.२८

एव- एवम्। हि- खलु। असि- भवसि। वीरयुः- वीरकामः। एव- एवम्। शूरः- समर्थः। उत- अपि च। स्थिरः- दृढः। एव- एवम्। ते- तव। मनः- चित्तम्। राध्यम्- आराध्यम् ॥२८॥

एवा रातिस्तुवीमघ विश्वेभिर्धायि धातृभिः। अधा चिदिन्द्र मे सचा॥ ८.०९२.२९

एव- एवम्। तुवीमघ- बहुधन। विश्वेभिः- सर्वैः। धातृभिः- धारकैः। धायि- स्थापितम्। रातिः- दानं भवतु। अध- अथ। चित्- एव। इन्द्र। मे- मम। सचा- सहायो भव ॥२९॥

मो षु ब्रह्मेव तन्द्रयुर्भुवो वाजानां पते। मत्स्वा सुतस्य गोमतः॥ ८.०९२.३०

वाजानाम्- सद्गतीनाम्। पते- पालक। तन्द्रयुः- आलस्यकामः। ब्रह्मेव- मेधावीव। मा। सु- सुष्ठु। भव। गोमतः- चिद्रश्मिसम्पन्नस्य। सुतस्य- निष्पन्नस्य रसस्यानुभूत्या। मत्स्व- हृष्टो भव ॥३०॥

मा न इन्द्राभ्या३दिशः सूरो अक्तुष्वा यमन्। त्वा युजा वनेम तत्॥ ८.०९२.३१

Dr. Ranganji

इन्द्र। आदिशः- आदेष्टारः। सूरः- सरणशीला राक्षसाः। अक्तुषु- अन्धकारेषु। नः- अस्मान्। मा। यमन्- नियच्छन्तु। त्वा युजा- त्वद्योगेन। तत्- रक्षः। वनेम- हिंसाम ॥३१॥

त्वयेदिन्द्र युजा वयं प्रति ब्रुवीमहि स्पृधः।त्वमस्माकं तव स्मसि॥ ८.०९२.३२

इन्द्र। त्वया। युजा- त्वद्योगेन। वयम्। स्पृधः- स्पर्धमानान्। प्रति ब्रुवीमहि- प्रतिवदामः। त्वम्। अस्माकम्- नः। तव- ते। स्मसि- वयं स्मः ॥३२॥

त्वामिद्धि त्वायवोऽनुनोनुवतश्चरान्।सखाय इन्द्र कारवः॥ ८.०९२.३३

त्वाम्। इत्- एव। हि- खलु। त्वायवः- त्वत्कामाः। अनुनोनुवतः- अनुक्रमेण पुनःपुनः स्तुतिं कुर्वन्तः। इन्द्र। सखायः- मित्रभूताः। कारवः- कर्मशीलाः। चरान्- आचरन्तु ॥३३॥

Dr. Rangaji